

NAGY FERENC

A büntetőjogi szankciórendszer továbbfejlesztésének egyes elvi és gyakorlati kérdéseiről

1. A büntetőjogi szankciórendszerre vonatkozó nemzetközi kriminálpolitikai háttér-vázlat

Nemzetközi téren a nyugati polgári államok kriminálpolitikájában *alapvetően két irányú, illetve kettős fejlődési vonal* körvonalazódott az utóbbi időszakban.

Az *egyik irányt* a büntető igazságszolgáltatáson belül *egyrészt* a szabadságelvonó szankciók jelentőségvesztése jellemzi. A szabadságelvonással nem járó szankciókat egyébként az egyes külföldi államokban nevezik alternatív, közösségi vagy ambuláns szankcióknak is. Nem ritka az a vélemény, hogy az alternatív (közösségi) szankciókat nem csupán a szabadságelvonás hiánya jellemzi, hanem a különféle szabadságkorlátozó és a támogató funkció együttes megléte. A nyugat-európai szankcióalkalmazását illetően a szabadságelvonással nem járó szankciók előtérbe kerülése, különösen a pénzbüntetés és részben a közérdekű munka győzelmi menete figyelhető meg.

Másrészt a büntetőjog, az igazságszolgáltatás hagyományos kontroll-rendszerén kívüli alternatívák (a különböző diverziós megoldások, tettes-áldozat kiegyezés, jóvátétel) mind nagyobb szerepet kapnak.

Ezen irány háttérében a treatment ideológia krízisét követően a növekvő bűnözés problémájának kezelése, a végrehajtandó szabadságvesztés hátrányainak nyilvánvalóvá válása, a túlszűfolt börtönök negatív hatásai, az igazságszolgáltatás tehermentesítése, a sértett érdekeinek, továbbá az emberi szabadságjogok előtérbe állítása és tiszteletben tartásának garantálása húzódik meg.

A *kriminálpolitika másik iránya* a kriminalizáció egyre gyorsuló kiszélesítésében, a törvényi büntetéssel fenyegetés és az ítélkezés szigorításában nyilvánul meg. E tekintetben háttérként szintén a növekvő bűnözés és visszaesés kezelése, a bűnszervezetek, a szervezett bűnözés jelentkezése, a nagy súlyú, komoly kihatású bűncselekmények szaporodása állapítható meg. Itt a reakció elsősorban a „law and order” ideológiája nyomán, annak hatására alakult ki. Ez a kifejezés szó szerint ugyan „jog és rend”-ként fordítható, tartalmilag azonban leginkább a „kemény kéz” büntetőpolitikájaként jellemezhető. Legújabban szokás hivatkozni a new york-i „zéró-tolerancia” elvre és gyakorlatra is, amely kifejezés már utal a tartalmi vetületre is.

Bizonyos fokú leegyszerűsítéssel ugyan, de azt állapíthatjuk meg, hogy mindkét alapvető irány több-kevesebb jellemző vonása jelen van a külföldi államok kriminálpolitikájában. Azzal a kiegészítő megjegyzéssel, hogy az Európai Unió tagállamaiban egyértelműen az első irány a domináns (lásd pl. a német szankciókiszabási gyakorlatot,

ahol a végrehajtandó szabadságvesztés aránya mindössze 5–6 %, a pénzbüntetése viszont kb. 83%), míg az angolszász jogkörben, mindenekelőtt az USA-ban a második irány, azaz a law and order a meghatározó. Hazánkban is képviselt mind a két irány, de itt is megjegyzendő, hogy a legutóbbi 1–2 évben, elsősorban 1997-től kezdődően, s főként az új polgári kormány ez év augusztusi, majd az októberi legfrissebb Btk. javasolta a kemény kéz büntetőpolitikáját, tehát a szigorot, a kriminalizáció kiszélesítését, a bírói mérlegelés szűkítését kívánja érvényesíteni csaknem kizárólagos, nem ritkán eltúlzott jelleggel. Mindezt pedig a Btk. általános része módosításaival célozza elérni, azaz nem szelektíve, hanem generális jelleggel szigorít.

Ezzel az egyoldalú kriminálpolitikai felfogással és iránykövetéssel jómagam nem tudok egyetérteni, megítélésem szerint a nyugat-európai tendenciákat kellene követnünk. Így pl. az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága az átalakulóban lévő Európában a büntetőpolitikáról szóló 1996. évi 8. sz. ajánlása kinyilvánítja, hogy „bármilyen súlyos is legyen a bűnözés szempontjából a társadalom helyzete, a leküzdésére szolgáló, a demokratikus értékeket, az emberi jogokat és a jog uralmát figyelmen kívül hagyó valamennyi intézkedés elfogadhatatlan”. Ennek szellemében „valamennyi államnak koherens és ésszerű, a bűnözés megelőzésére, ide értve a társadalmi megelőzést, a büntetőjogi hatás egyéniesítésére, a börtönbüntetés alternatíváinak népszerűsítésére, a bűnelkövetők társadalmi beilleszkedésére és az áldozatok segítésére irányuló büntetőpolitikát kell elfogadnia”. Úgy gondolom, hogy a legújabb Btk. javaslat ezeknek a követelményeknek nem tud igazából megfelelni.

Az egyoldalúan csak a szigorítást meghirdető jelenlegi kriminálpolitikai irányt, mint célkitűzést eleve elhibázottnak ítélem. Szerintem e helyett a differenciált, azaz a bűncselekmény súlyának és az elkövető bűnösségének megfelelő, azzal arányban álló, de az egyéniesítés és a megelőzés szempontjait, sőt az áldozat (sértett) érdekeit is lényegesen jobban figyelembe vevő (a törvényhozásban és a jogalkalmazásban egyaránt megnyilvánuló) büntetőpolitika együttes követése lenne kívánatos. Ezen túlmenően a politikának és a médiának mihamarabb fel kellene hagynia a jogalkotás és az ítékezés szigorításától mint a csodát, a megváltó megoldást váró közléseknek a lakosság tudatába sulykolásával, ami már hazánkban lassan fél évszázada tart. Továbbá tekintettel kellene lenni a szigorítások következményeire és költségkihatásaira. A nyugat-európai államokban már korábban rájöttek ugyanis arra, hogy a végrehajtandó szabadságvesztések gyakori alkalmazása az államnak sok pénzbe kerül és igen csekély eredményt hoz. Ellenkező oldalon viszont az USA gyakorlatára, mint elrettentő példára lehet utalni, ahol az európai mércével nézve igen szigorú büntető törvényhozás és ítékezés ellenére változatlanul a világ legveszélyesebb országa, a világ egyik legmagasabb bűnözési és fogvatartotti rátájával. Ez utóbbi 1995-ben – a nyugat-európai államokban szokásos 100 alatti rátával szemben – 600 körül mozgott, vagyis a legutóbbi időszakban kb. 2,5 millió ember, azaz a lakosság közel 1 %-a tölti szabadságvesztését amerikai végrehajtási intézetekben, amely már „iparággá” fejlődött. Figyelemre méltó viszont az USA bűnüldözési gyakorlata, ami már inkább adhat hazánk számára követésre példát.

2. Büntető jogalkotásunk általános jellemzése

A rendszerváltást követően a jogállami szempontból aggályos jogintézmények leépítését, majd 1993-tól a bírói mérlegelés bővítését, a visszaesőkkel szembeni túlzott szigoroldását szolgáló törvényi szabályozásokat követően a kriminalizáció, a büntetőjogi fe-

nyezetés kiterjesztése a tipikus jellemzője az utóbbi évek hazai büntetőjogi fejlődésének. E fejlődés kapcsán az állapítható meg, hogy a rendszerváltástól kezdődően az elmúlt nyolc év során csak a Btk. rendelkezéseit több mint húsz törvényi – kisebb-nagyobb – változás érintette, nem számítva az Alkotmánybíróság büntetőjogot érintő határozatait és a Legfelsőbb Bíróság iránymutatásainak módosításait. Ez a változásokat hozó törvény-tömeg évente átlagosan három módosítást jelent, de ettől az átlagtól több évben – fölfelé – eltérés figyelhető meg (1989., 1993., 1996.). 1996-ban öt törvényi változás (XVII., XXXVIII., XLIII., LII., CVIII.), 1997-ben négy (XXXIV., LXXIII., C., CXL.), 1998-ban ezideig kettő (XIX., XXII.) Btk. módosítás született. A Btk-nak ilyen arányú és jellegű folyamatos változtatgatásai, foltozgatásai már a jogbiztonság csorbitásának tényleges veszélyét hordozzák magukban, jóllehet az Alkotmány mellett, illetve után a Btk-nak kellene a legstabilabb jogterületnek lennie. E folyamat kedvezőtlen hatásai mindenekelőtt a joggyakorlatot és a jogi képzést érintik. A hazai büntető törvényhozás ilyen formában és ilyen gyakorisággal történő folytatása tarthatatlan, annál is inkább, mert ez a sűrű változtatás nem megy át már szinte sem a szakmai, pláne nem az állampolgári köztudatba, s így jogkövetést gátló tényezővé válik.

A gyakori módosítások természetesen kihatnak a büntető törvények minőségi színvonalára is. Egységes és átgondolt Btk. koncepció híján a gyakori változtatások óhatatlan következménye, hogy a régi és az új szabályozás nem minden esetben válik koherens egészszé.

Továbbá a sűrű változtatgatás nem feltétlenül jelenti valamennyi szabályozásra szoruló eset törvénybe foglalását. Sajnos a jelzett folyamat, a változtatgatások igénye a politikai hatalmi erőknél egyre jobban jelentkezik, miután a közbiztonság mindinkább kiemelt politikai kérdés szintjére jutott. Ebben a jelenlegi, kizárólag a represszió növelését és (párt)politikai célokat szolgáló, illetve a tisztességes hazai erkölcsi és általános értékrendet nélkülöző szituációban nagyon is féltő, hogy a büntetőjog körében a szakmai szempontok szinte lényegtelenekké, zavaró tényezővé és így a politika játékszerévé válnak. A gyakori változtatás továbbá azt a vissza-visszatérő tévhitet erősítheti, hogy a büntetőjogi szabály meghozatala, főként annak szigorítása a nem kívánatos társadalmi jelenségek, a bűnelkövetés megszüntetéséhez, illetve visszaszorításához önmagában vagy nagyrészt elegendő és ez nyújtja a megfelelő megoldást, a gyógyírt. Tudomásul kellene venni, hogy nem lehet a bűnelkövetéshez vezető minden okot a büntetőjog, a kriminálpolitika keretén belül, illetve csak büntetőjogi, kriminálpolitikai eszközökkel orvosolni.

Sajátos a magyar büntető jogalkotás annyiban is, hogy eltér a volt szocialista országok legtöbbszörének törvényhozási gyakorlatától. A hazai büntető jogalkotásra jellemző „tűzoltó” toldozgató-foltozgató, ún. aktuális törvényhozástól eltérően az európai exszocialista államok legtöbbszörében a 90-es évtizedben új alkotmány mellett új Btk. is született. Több országnak kényszerszituációban kellett új büntető törvényt alkotnia a korábbi államalakulatok felbomlását követően (cseh-, szlovák, jugoszláv-, horvát-, szlovén, Szovjetunió-, orosz stb.). Nem ilyen kényszerhelyzet szülte új Btk. jött létre a lengyeleknél, amely törvény 1998. januárjában lépett hatályba, mellette új alkotmány és új büntető eljárási törvény is született. Úgy gondolom, több figyelemmel kellene lennünk ezen új kelet-közép-európai, elsősorban a lengyel büntetőjogi megoldásokra.

3. A hazai bírósági szankciókiszabási gyakorlat jellemzői

A hazai szankciókiszabási gyakorlatban hosszú időn keresztül, egészen a rendszer-változás időszakáig a *szabadságvesztés-büntetés* volt a meghatározó és a leggyakrabban kiszabott szankciófajta. A szabadságvesztés-büntetésen belül pedig a végrehajtandó változat aránya egészen 1993-ig meghaladta a felfüggesztett szabadságvesztés részese-dését.

Szintén 1993-tól kezdődően azonban az összes elítélésen belül a szabadságvesztés-büntetés együttes aránya általában 30–32 % között mozog, ez 1997-ben 31,7 % volt. A szabadságvesztésen belül a felfüggesztett változat folyamatosan emelkedő (az 1990. évi 14,1 %-ról 1997-re 19,2 %-ra). A végrehajtandó büntetési forma aránya pedig az 1990. évi 23,8-ról 1997-ben 12,7 %-ra csökkent úgy, hogy az elmúlt három évben ez az arány nemigen változott (1990: 12,05; 1996: 12,6; 1997: 12,7 %). Az a – Büntetés-végrehajtási Évkönyv által közzétett – 1997 végére vonatkozó adat már jobban elgondolkodtató, hogy a végrehajtási intézményeinkben fogva tartott elítéltek 403 %-a első büntényes, 30,7 %-a visszaeső és 29 %-a többszörös visszaeső.

Az 1980-as évek végétől kezdődően a leggyakrabban alkalmazott büntetőjogi jogkövetkezmény a *pénzbüntetés*, amelynek aránya az elmúlt öt évben 47,4 % (1997) és 49,9 % (1995) között, vagyis az 50 %-hoz közeli értéken ingadozik.

A *közérdekű munka* kiszabási aránya lassan ugyan, de emelkedik, ez 1994. évben 0,6 %-ot, míg 1997-ben 2,1 %-ot tett ki, azonban ez is elhanyagolható, nem számottevő.

Az egyéb, *önállóan alkalmazott mellékbüntetéseknek és intézkedéseknek* az aránya az elmúlt öt évben a 20 %-hoz közeli értéken mozog: 18,8 % (1997) és 19,6 % (1996) között. Ezen ún. egyéb jogkövetkezmények döntő része a próbára bocsátás.

Az IM Kutatásszervező és Elemző Főosztálya a jogerősen elítélt felnőttekkel szemben az 1991–1997 közötti időszakban alkalmazott jogkövetkezményeket vizsgálva arra a következtetésre jut, hogy az ítélkezési gyakorlat enyhülése állapítható meg, s ez elsősorban a végrehajtandó és a felfüggesztett szabadságvesztés alkalmazási arányának az előbbieken már említett megváltozásában mutatható ki. Jómagam viszont ezt a változást pozitív fejleményként értékelem, a nyugat-európai tendenciához közelítés jelének. Az IM jelentés is elismeri azonban, hogy az enyhülés nem minden bűncselekmény-kategóriában következett be: az enyhülés mértéke a személy elleni, a közrend elleni és a vagyon elleni bűncselekmények miatt indult eljárásokban szembetűnő. Vagyis inkább a differenciált szankcióalkalmazáshoz való közelítésről, mint az ítélkezés általános jellegű enyhüléséről lehet szólni. Ezt a körülményt bizonyos fokig negatív színezi az, hogy egyes – a média által is – kiemelten kezelt esetekben, illetve nevezetes, ismert személyek büntető ügyeiben néhány alkalommal ellentmondásos, a szakmai szempontok szerint sem teljesen meggyőző ítéletek születtek, s ez – úgy gondolom – nem javította a közvéleményben az igazságszolgáltatás hitelét, tekintélyét. Ebből azonban – megítélésem szerint – nem lenne indokolt és méltányos az ország igazságszolgáltatásának egész működésére negatív jellegű sommás általánosításokat levonni. Azonban a legutóbbi időszak eseményei feltehetően tanulságul is szolgálnak a bírói kar, illetve a Legfelsőbb Bíróság számára, kiváltképp az egységes ítélkezés biztosítására hivatott új iránymutatói mechanizmus problematikus, illetve fogyatékos volta miatt.

A bírósági szankciókiszabási adatokat az *1. sz. táblázat* tartalmazza:

**Bírósági szankciókiszabási gyakorlat
(felnőttkorúak)**

Év	Absz. %	Elítelt összesen	Halál- bünte- tés	Összes szab. vesztés	Fel- függ. szabad- ság- vesztés	Végre- hajtott szabad- ság- vesztés	Javító nevelő (közér- -dekü) mun- ka	Pénz- büntetés	Egyéb
1975	A	59.233	3	25.358	10766	14.592	3.653	30.219	–
	%	100		42,8	18,2	24,6	6,2	51,0	
1980	A	55.300	5	25.066	11548	13.518	2.591	26.265	1.373
	%	100		45,3	20,9	24,4	4,7	47,5	2,5
1985	A	54.851	2	26.477	11780	14.697	2.684	21.079	4.609
	%	100		48,3	21,5	26,8	4,9	38,4	8,4
1990	A	42.538	–	16.121	6.005	10.116	676	18.641	7.094
	%	100		37,9	14,1	23,8	1,6	43,8	16,7
1991	A	59.447	–	20.589	8.855	11.734	253	27.989	10.615
	%	100		34,6	14,9	19,7	0,4	47,1	17,9
1992	A	70.583	–	22.964	10.82	12.144	61	33.760	13.797
	%	100		32,5	0	17,2	0,08	47,8	19,5
1993	A	67.873	–	21.042	10.91	10.123	146	33.578	13.107
	%	100		31,0	9	14,9	0,2	49,5	19,3
1994	A	70.787	–	21.404	12.05	9.352	418	35.172	13.792
	%	100		30,2	2	13,2	0,6	49,7	19,5
1995	A	77.029	–	22.969	13.68	9.287	869	38.442	14.749
	%	100		29,8	2	12,05	1,1	49,9	19,14
1996	A	75.525	–	23.239	13.74	9.498	1.272	36.168	14.846
	%	100		30,8	1	12,6	1,7	47,9	19,6
1997	A	80.624	–	25.526	15.27	10.254	1.700	38.204	15.194
	%	100		31,7	2	12,7	2,1	47,4	18,8

Forrás: Statisztikai Évkönyvek (KSH) és az Igazságügyi Minisztérium adatai alapján

A magyar bíróságok által elrendelt szabadságvesztés-büntetések tartamáról a 2. sz. táblázat tájékoztat.

2. sz. táblázat

A KISZABOTT SZABADÁSVESZTÉS-BÜNTETÉSEK TARTAMA (FELNŐTTKORÚAK)							
		Összesen	6 hónapig	6-12 hónapig	1-2 év	2-5 év	5 év fölött
1980	A	25.066	12.251	8.727	2.444	1.387	244
	%	100	48.9	34.8	9.8	5.5	1.0
1983	A	27.295	11.438	10.699	2.956	1.809	387
	%	100	41.9	39.2	10.9	6.6	1.4
1986	A	28.108	10.281	11.626	3.583	2.078	540
	%	100	36.57	41.36	12.74	7.78	1.78
1987	A	26.780	8.716	11.742	37.599	2.085	478
	%	100	32.54	43.84	14.03	7.78	1.78
1988	A	22.820	7.043	10.262	3.284	1.796	435
	%	100	30.86	44.96	14.39	7.87	1.90
1989	A	19.893	6.173	8.621	3.115	1.614	370
	%	100	31.03	43.33	15.65	8.11	1.85
1990	A	16.121	4.653	6.824	2.778	1.503	363
	%	100	28.9	42.3	17.2	9.3	2.3
1991	A	20.589	6.666	8.202	3.622	1.753	346
	%	100	32.4	39.8	17.6	8.5	1.7
1992	A	22.964	7.726	9.106	3.758	1.942	432
	%	100	33.6	39.65	16.4	8.45	1.9
1993	A	21.042	8.213	7.625	3.237	1.616	351
	%	100	39.0	36.2	15.4	7.7	1.7
1994	A	21.404	8.792	7.563	3.031	1.587	431
	%	100	41.1	35.3	14.2	7.4	2.0
1995	A	22.969	10.169	7.848	2.908	1.646	398
	%	100	44.3	34.2	12.7	7.2	1.7
1996	A	23.239	10.463	7.837	3.002	1.507	430
	%	100	45.0	33.7	12.9	6.5	1.9

(Forrás: Statisztikai Évkönyvek, KSH).

Megjegyzés: 1995–96-ban összesen 30 esetben (9+21) szabtak ki életfogytiglant.

Az adatok alapján az állapítható meg, hogy az 1980-as évtizedben a 6 hónapig terjedő (végrehajtandó és felfüggesztett) szabadságvesztés-büntetések együttes aránya 1988-ig fokozatosan és folyamatosan csökkent: az 1980. évi 48,9 %-ról 1988-ban 30,86-ra. 1990-et követően – úgy tűnik – ez a csökkenést jelző folyamat megállt, sőt szembeötlően újbóli emelkedés figyelhető meg.

A 6 és 12 hónap közötti tartam kiszabása tekintetében változó a kép, de 1988-at követően fokozatosan csökken az ilyen tartamú szabadságvesztés alkalmazási gyakorisága. Az előbb említetteknek megfelelően a kiszabott szabadságvesztésen belül az egy évig

terjedő tartam az utóbbi másfél évtized során mindig meghaladta a 70 %-ot; 1980-ban ez az arány még 83,7 % volt, 1990-ban 71,2 %, 1996-ban pedig 78,7 %.

Az 1 és 5 év közötti tartamú szabadságvesztés kiszabási aránya 1991-ig emelkedő tendenciát mutatott, az utóbbi években viszont csökkenést jeleznek az adatok.

Az 5 év fölötti tartamú szabadságvesztés részesedése az utóbbi másfél évtizedben az 1 % (1980-ban) és a 2,3 % (1990-ban) között ingadozott. 1993-ban ez az arány 1,7 %, 1996-ban pedig 1,9 % volt.

Az 1980 és 1997 közötti 18 éves időszakban az életfogytig tartó szabadságvesztést a bíróságok összesen 198 esetben alkalmazták, így az évenkénti átlagos elrendelési gyakoriság hazánkban az elmúlt közel két évtized során 11; az utóbbi öt évben pedig 13,2 (1993: 3, 1994: 17, 1995: 9, 1996: 21, 1997: 16 = 66 : 5 = 13,2). Meglehető évenkénti eltérések azonban kimutathatóak, míg pl. 1993-ban 3, 1996-ban viszont 21 esetben került sor az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabására.

Tényként kell megállapítani továbbá azt is, hogy a hazai szabadságvesztés-büntetések kiszabásának következményeként már most is a végrehajtási intézeteink megengedhetetlen módon túlszűfoltak (jelenleg átlagosan 140 %, egyes megyei intézetekben 250 % feletti a „túltelítettség”).

4. A magyar büntetőjog főbüntetési nemeiről

4.1. *A szabadságvesztés-büntetés* a hatályos rendelkezések értelmében változatlanul a legáltalánosabb büntetési nem, továbbra is ez az általános értékmérő. A büntető kódexben meghatározott összes büntetési tétel nagy része kizárólagosan szabadságvesztést ír elő, de alternatív büntetésként is szerepel. A szabadságvesztés egyik legfontosabb jellemzőjével, a tartam meghatározásával kezdődik a törvényi szabályozás. E szerint a szabadságvesztés vagy életfogytig tartó vagy pedig határozott tartamú.

A rendszerváltozást, s a halálbüntetés kiiktatását követően a Btk. egyik legtöbbször és legtöbbet módosított rendelkezése az *életfogytig tartó szabadságvesztés* és az ebből történő feltételes szabadságra bocsátás. Ez a tény is jelzi, hogy itt elsősorban politikai megfontolások a meghatározóak, mint ahogy – benyomásom szerint – egyértelműen a politika diktálta a legújabb – igen problematikus – ezzel kapcsolatos új javaslatokat is.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés szó szerinti értelemben az adott büntetással szemben az élete végéig tartó szabadságvesztést jelent. Ettől az értelemről eltér a jogi, a szaknyelvi szóhasználat, és ennek megfelelően a törvényi szabályozás és a gyakorlati jogalkalmazás. Vagyis e szerint az életfogytig tartó szabadságvesztésnek nem kell, hogy az elítélt élete végéig tartson, mert a törvényben rögzített meghatározott időtartam kiállása után lehetőség nyílik az ilyen elítélt feltételes szabadon bocsátására.

A Btk. ez évi legújabb módosítási javaslata az életfogytig tartó szabadságvesztés mindkét értelmezését együttesen tartalmazza, vagyis lehetővé teszi a feltételes szabadságra bocsátás kizárását is. A Btk. októberi legutolsó módosítási javaslata szintén tartalmazza azt a szabályt, hogy a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárhatja, sőt e tekintetben – a határozott tartamú szabadságvesztésnél a feltételes szabadon bocsátásból kizáró okok rögzítésével ellentétben, továbbá az augusztusi törvényjavaslatnál eltérően – a tervezett legújabb rendelkezés semmilyen szabályt nem ad a bírói mérlegelés behatárolására. Ezt a megoldást mind alkotmányossági, mind jogösszehasonlítási, mind kiszabási, mind praktikus-végrehajtási okokból ellenzem.

4.1.1. Az életfogytig tartó szabadságvesztés bár az emberek viszonylag kis csoportját érinti, de mint az egyén szabadságszférájába a legintenzívebben és a legbrutálisabban behatoló büntetési forma, fokozott alkotmányossági figyelmet érdemel.

Jogállami büntetőjogi követelmény, hogy a büntetéssel fenyegetés, annak mértéke a jogbiztonság, azaz az előreláthatóság, a kiszámíthatóság, továbbá a meghatározottság szempontjainak feleljen meg. A ténylegesen az élet végéig tartó szabadságvesztés ezen követelményeknek, így különösen a nulla poena sine lege certa elvnek nem felel meg. A Btk. miniszteri indokolása is az életfogytig tartó szabadságvesztést határozatlan tartamúnak nevezi, és a határozatlansági mozzanata, hogy e büntetés elvileg az elítélt az élete végéig is tarthat, ennek időpontja pedig eleve bizonytalan, márpedig a feltételes szabadság kizárásával valóban határozatlan jogkövetkezmény kerülhetne alkalmazásra.

Az emberi méltóság alkotmányos elvével összeegyeztethetetlen, ha az embert – ideértve a büntetett is – az elítélését követő magatartásától, helyzetétől stb. teljesen függetlenül az állami hatóság beavatkozás pusztá tárgyává, eszközévé degradálják a büntető eljárásban és a végrehajtás során. Már pedig ez történe az élet végéig tartó büntetés végrehajtás esetén. Az emberi méltóság tiszteletéből adódik továbbá, hogy tilalmazott a kínzás, az embertelen, lealacsonyító, kegyetlen bánásmód és büntetés. Az Európai Emberi Jogi Egyezmény (1993. évi XXXI. törvény) 3. cikke is megfogalmazza ezt a tilalmat. Ennek értelmezése szerint a fogvatartott teljes körű szociális (társadalmi) izoláltsága, amely egyúttal érzéki izoláltsággal is párosul, minden kétséget kizáróan a személyiség teljes leépülését eredményezheti, s ezért az embertelen büntetést, illetve bánásmódot jelenthet. Az embertelen büntetésnek tehát erőszakmentes formái és módszerei is lehetnek, ha pl. az elítéltet teljes körűen izolálják a külvilágtól és a többi fogvatartotttól.

4.1.2. Nemzetközi kitekintés, a jog-összehasonlítás alapján is ellenezhető a tervezett változtatás bevezetése. Az élet végéig történő szabadságvesztés végrehajtásának előírásával a fejlettebb jogi kultúrával rendelkező civilizáltabb országokban általában nem találkozhatunk vagy ezt a gyakorlatban nem alkalmazzák. Az európai államok zömében, ahol egyáltalán rendelkeznek erről a büntetési formáról, többnyire már 15 év letöltése után megnyílik a lehetőség a feltételes szabadon bocsátásra.

Több külföldi országban született alkotmánybírói döntés az életfogytig tartó szabadságvesztéssel összefüggésben. A németeknél az első alapvető ilyen határozat 1977-ből származik, amely azt a kérdést taglalta, hogy a gyilkosságra alkalmazandó életfogytig tartó szabadságvesztés az alaptörvénnyel összeegyeztethető-e, illetve ha igen, milyen feltételekkel. A szövetségi alkotmánybíróság ezen 1977. június 21-i döntésében úgy fogalmazott, hogy a legsúlyosabb büntetésnek ténylegesen az élet végéig történő végrehajtása nem teljességgel megengedhető. A bíróság álláspontja szerint a legsúlyosabb büntetés emberi méltóságnak megfelelő végrehajtása csak akkor biztosított, ha az elítélt elvi, de konkrét és alapjaiban is realizálható reménnyel rendelkezhet a szabadságának egy későbbi időpontban történő visszanyerésére. Az emberi méltóság lényegét hátrányosan érinti, illetve sérti, ha az elítélt személyisége fejlődésének figyelmen kívül hagyásával minden reményét fel kellene adnia szabadságának visszaszerzésére.

Egy legújabb, 1997. december 13-i német szövetségi alkotmánybírói határozat szerint ha a bv. bíróság az elítélt feltételes szabadon bocsátását a végrehajtási könnyítések (pl. 10 év után szabadság engedélyezése) kipróbálásának és gyakorlásának hiányában megtagadja, a végrehajtási könnyítést azonban a hatóság az elítéltnék bizonytalan szabadon bocsátási kilátásokra hivatkozással nem teszi lehetővé, úgy minden reális

elbocsátási esélyt elvágna. A végrehajtásnak ilyen kialakítása közvetlen ellentétben állna nem csupán az elítélt szabadságjogaival, hanem annak emberi méltóságával is.

Legtovább a brazil alkotmány XLVII. cikke megy, amikor az életfogytig tartó szabadságvesztés (perpetual penalties) alkotmányellenességét rögzíti, vagyis ilyen büntetés alkotmányosan nem létezhet.

Alkotmányossági aggályokat viszont nem kelt a hatályos szabályozásnak megfelelően a feltételes szabadságra bocsátásból kizárás, ez esetben ugyanis a büntetett jogellenes és bűnös magatartására visszavezethetően, őt ismételten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik.

Az osztrák Btk. 36. §-a, továbbá az olasz alkotmánybíróság 1994. április 28-i határozata is kimondja, hogy alkotmányellenes az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozása, ha e büntetésnek a beszámítható fiatalokúakkal szembeni alkalmazását a Btk. nem zárja ki.

Az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozóan az európai kontinentális országok közül az olaszok és részben a franciák rendelkeznek a legszigorúbb szabályozással. Olaszországban a minimális büntetési idő 26 év (olasz Btk. 176. cikk), míg Franciaországban az általános szabályt jelentő 15 évi minimális időtartamtól a gyermekek szexuális indítékú megölését elkövető és életfogytiglani szabadságvesztésre ítéltknél létezik kivétel, ekkor ugyanis a feltételes elbocsátás legkorábban 30 év kitöltése után következhet be három pszichiáter és öt bíró egyetértő véleménye esetén.

A hazai hatályos jogunkban is 30 év minimális büntetési időt a bíróságok meghatározhatnak, majd a bv. bíró dönt a feltételes szabadságra bocsátásról és – szakmai körökben sem feltétlenül ismertén – jelenleg is lehetőség van arra, hogy nem bocsátja a bv. bíró feltételes szabadságra az elítéltet, hanem a szabadon bocsátás lehetőségét később újból és újból megvizsgálhatja. Ezt pontosítja a legújabb, októberi módosítási javaslat azzal, hogy a bv. bíró a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét legkésőbb 2 év múlva, azt követően évente megvizsgálja. A feltételes szabadon bocsátással együtt jár, azt követi hatályos jogunk értelmében 10 évi időtartamban a feltételes szabadság időszaka. Vagyis az életfogytig tartó szabadságvesztés összességében elvileg és gyakorlatilag is 40 évet (30 + 10) vagy akár hosszabb időszakot is felölelhet hazánkban, jelenleg is, s ez, úgy gondolom, a szükséges biztonságot és visszatartást kellően biztosíthatja.

4.1.3. A magyar Btk. az életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetést több mint húsz bűncselekménynél ír elő. A gyakorlatban azonban a bíróságok csak a szándékos emberölés minősített esetei miatt szabják ki ezt a legsúlyosabb büntetési formát. Az elmúlt három évben az erre vonatkozó adatok a következők: 1995-ben 9, 1996-ban 21, 1997-ben 16 esetben rendeltek el a bíróságok jogerősen életfogytiglani. A megyei bíróságok összesített adatai szerint pedig országosan 1995-ben 74, 1996-ban 104, 1997-ben 76 a szándékos emberölés minősített esetei miatt jogerősen elítéltek száma. Vagyis az életfogytiglani büntetést a ténylegesen alkalmazható esetekhez képest vizsgálva megállapítható, hogy 1995-ben 12,2 %, 1996-ban 20,2 %, 1997-ben 21 % körüli arányban rendeltek el a hazai bíróságok. Természetesen bíróságaink akár egyetlen egy esetben sem szabhattak volna ki, akár minden szóba jöhető alkalommal, de a tényleges gyakorlati jogalkalmazás szerint az utóbbi két évben maximum a lehetséges esetek egyötödénél.

Ez a tény egy szinte megválaszolatlan lényegi kérdéshez vezet, nevezetesen a magyar bíróságok milyen alapon és milyen objektív, konkrétan megragadható ismérvek figyelembevételével döntenek, dönthetnek az életfogytig tartó, avagy a határozott tartamú

szabadságvesztés kiszabása mellett. Vagyis amikor jogi és praktikus kihatásait tekintve is alapvető jelentőségű és érdemi különbség jelentkezik a vagylagosan alkalmazható büntetési formák között. Ez a probléma jellemezte korábban a halálbüntetés kontra szabadságvesztés kérdéskörét is. A jövőben pedig a javaslat elfogadása esetén a ténylegesen az elítélt élete végéig történő szabadságelvonás és a 15–20 évig terjedően kiszabható és feltételes elbocsátással rövidíthető határozott tartamú szabadságvesztés között kellene döntenie bíróságainknak. A Btk. új, augusztusi tervezett 84. §-a határozná meg, hogy mikor lehet az életfogytig tartó szabadságvesztést alkalmazni. Ez a javasolt rendelkezés egyrészt nem sok érdemi segítséget jelent a jogalkalmazás számára, másrészt igencsak vitatható. Így pl. a különös tárgyi súly vagy az elkövetés módja (pl. az emberölésnél a különös kegyetlen mód) a büntetés- kiszabás során igazából nem súlyosító körülmény, hisz egy adott súlyú bűncselekményt épp azért fenyegeti a törvény a legsúlyosabb büntetési formával is, mert így akarja kifejezésre juttatni a bűncselekmény különösen nagy tárgyi súlyát. A kétszeres értékelés tilalmát ezzel összefüggésben sem lehet figyelmen kívül hagyni. A Btk. ez év októberi legutolsó módosítási javaslata viszont ezt a rendelkezést már nem tartalmazza, amely egyrészt üdvözlendő, másrészt pedig így a bíróságok – a 83. § rendelkezésén túl – támpont és útmutató nélkül maradnak. Azonban változatlanul nincs összhang az új megfogalmazású 83. § és a hozzá fűzött indokolás „második – a 4. pont utáni – 3. pontja” között, amiről a legújabb normaszövegben már nincs szó. (Korábban ez az augusztusi változatban javasolt új 84. §-ban volt található.)

További aránytalanság mutatható ki az elítélt életkora és az élete végéig tartó szabadságelvonás összefüggésében, vagyis lényegesen eltérő hátrány éri a ténylegesen az élet fogytáig tartó szabadságvesztésre elítéltet, ha ő pl. 22 éves, avagy 52 éves az elkövetett cselekmény jogerős elbírálásakor.

4.1.4. A szabadságvesztés hatályos végrehajtási céljával, a reszocializáció gondolatával szintén ellentétes a tervezett szabályozás. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának célja és ez az új tervezett szabályozás nyilvánvalóan nincs összhangban. A javasolt változtatással összhangban azt kell(ene) a Bv. tvr.-ben módosítani és az ország-világ előtt képviselni, vállalni, hogy a jövőben meghatározott súlyos bűncselekményeket elkövető és életfogytiglani büntetésre elítéltek esetében nem a még jelenleg hatályos végrehajtási célt, azaz a reszocializáció elősegítését kell követni és érvényesíteni, hanem ehelyett a létesítendő „emberketrecékben” lényegében a vademberré, vagy talán pontosabban, a vadállattá (vissza)nemesítést, vagy ha úgy tetszik, (vissza)torzítást.

Praktikus, végrehajtási szempontból is elvetendő a tervezett megoldás, mert az élete fogytáig büntetését töltő elítéltnak nincs vesztenivalója, a büntetés-végrehajtási személyzet számára rendkívül nagy biztonsági kockázatot jelentő, kezelhetetlen személy lenne.

A Btk. legutolsó módosítási javaslata értelmében ha a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárja ki, annak legkorábbi időpontját legalább 20 évben határozza meg. A „legalább 20 évben meghatározás” többértelmű és határozatlan megfogalmazású. Jelentheti egyrészt, hogy „csak” 20 évet kell kitölteni, másrészt jelentheti azt is, hogy legalább 20 év, azaz lehet, hogy ezt követően 25 vagy 30 vagy 40 év, avagy X év letöltése után nyílik lehetőség az elítélt szabadulására. Ebben a formában tehát nem találok alkalmasnak a Btk. módosítására ezt a legutolsó javaslati változatot sem.

A Btk. tervezett 48. § (1) bek. az eddigi szabályozáshoz képest az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadság tartamát indokolatlanul és eltúlzottan az eddigi 10 évről 15 évre emeli. A jelenleg hatályos szabályozás fenntartása indokolt, a

külföldi megoldások is maximum 5 [pl. német Btk. 57/a. § (3) bek.], illetve 10 évet [pl. osztrák Btk. 48. § (1) bek.] írnak elő.

4.2. *A határozott ideig tartó szabadságvesztés* felső határa változatlan maradna, a legrövidebb tartamot illetően viszont a Btk. tervezett új módosítása a jelenleg hatályos egy napi minimum-tartamot két hónapra emelné fel. A változtatás indokát az indokolás azzal magyarázza, hogy az alsó határnak a korábbi három hónapról az egy napra történő leszállítása nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket és a bíróságok nem alkalmazzák az egészen rövid tartamú szabadságvesztést. Ezzel egyet lehet érteni, az viszont már kevésbé volt érthető, hogy egy napról miért épp két hónapra emelkedett az alsó határ, miért nem pl. egy hónapra, mint az európai országokban gyakori megoldásra, avagy miért nem a korábban létezett három hónapra. Számomra az október eleji sajtóban közölt információ adta meg igazából a választ, vagyis a szabálysértési törvény tervezett módosítása kapcsán szóba került, hogy ismét bevezetik az elzárás jogintézményét, amely hatvan napig terjedhetne. (Jónéhány kérdés persze felmerül ezen tervvel összefüggésben, amelyet most egyáltalán nem kívánnék részletezni: mennyiben alkotmányos, jogállami megoldás ez, a bírósági út és a külön végrehajtás, illetve ezek költsége mennyiben biztosított...)

4.3. *A közérdekű munka* a bíróság által, az ítéletében meghatározott és a köz javára végzendő munkának ingyenes teljesítését jelenti hetenként legalább egy napon. A közérdekű munkavégzést – mint főbüntetést – a legújabb Btk.-módosítás is fenntartja, és bár az eddigi hazai gyakorlati alkalmazása nagyon szerény, bevezetésének és fenntartásának büntetőpolitikai koncepciója azonban helyeselhető. Így nem véletlen, hogy a közérdekű munkavégzés a rövid tartamú szabadságvesztés egyik leggyakrabban alkalmazott alternatívája sok nyugat-európai országban. A külhoni és a magyar szabályozás között lényeges különbség az, hogy a nyugati rendelkezések a bűnelkövető hozzájárulásához, beleegyezéséhez kötik a közérdekű munkavégzés alkalmazását. Az ítélethozatal előtt az elkövető hozzájárulásának a magyar szabályozásba történő beépítése feltétlenül szükségesnek mutatkozik, a nemzetközi dokumentumokban foglalt követelmények (kényszer és a kötelező munka tilalma, lásd pl. az Európai Emberi Jogi Egyezmény 4. cikk) és a hatékonyság szempontjából is. Sajnálatos módon a büntető kódexünk legújabb módosítása sem rendelkezik erről. A Btk. 50. § (1) bekezdésének az önkéntes nemteljesítés következményeként szabadságvesztésre átváltoztató rendelkezése ezzel összefüggésben nem tűnik elegendőnek, egyébként is ez a szabály nem a közérdekű munka elrendelésére vonatkozik.

A közérdekű munka gyakoribb hazai alkalmazásának lényegi feltétele egyrészt e büntetésnek megfelelő elkövetői körrel szembeni elrendelése, másrészt a végrehajtás körülményeinek és a munkavégzés ellenőrzésének körültekintő biztosítása.

A megfelelő elkövetői körrel szembeni alkalmazás követelményénél abból kell kiindulni, hogy e büntetésnek nem a munkára nevelés az elsődleges célja, sokkal inkább arra kellene irányulnia, hogy az elkövető a köz ellen elkövetett bűnét jóvátegye a köz javára végzett munkával. Vagyis nem szabadna a közérdekű munkát az alkoholisták, a munkakerülő, a meghatározott munkát egészségi vagy más okból elvégezni képtelen személyek, a lumpen elemek büntetésévé degradálni. Másik oldalról viszont erőteljes lehet a közérdekű munka nemkívánatos diffamáló, szinte megszügyenítő hatása.

A közérdekű munka végrehajtására vonatkozó részletes joganyagot a Bv. tvr. V. fejezete tartalmazza. Ennek értelmében e főbüntetés végrehajtását a bv. bíró a hivatásos pártfogó útján ellenőrzi. A kijelölt munkahellyel a közérdekű munkavégzés tartamára nem létesül munkaviszony. Ugyancsak a Bv. tvr.-ben található az a rendelkezés, amely

szerint a megyékben és a fővárosban működő munkaügyi központok rendszeresen tájékoztatják a megyei, fővárosi bíróságot azokról a munkahelyekről, amelyek közérdekű munka végzésére elítéltek kijelölését igénylik. A gyakorlatban azonban a munkaügyi központok és a bíróságok közötti együttműködés nem megfelelő, illetve nem is igen áll rendelkezésre elfogadható minőségű és mennyiségű munkahely. Továbbá a pártfogó felügyelő végrehajtási jogköre, a munkavégzés ellenőrzése háttérfeltételeinek a biztosítása sem kielégítő.

A Btk. 49. § (3) bekezdése lényegében átvette a korábbi szabályozást a főbüntetés teljesítésére azzal az eltéréssel, hogy már nincs meg az a törvényi korlát, amely szerint a közérdekű munkát az elítélt csak heti egy napon végezheti. A munkaviszonyban állóknál mindazokon a napokon teljesíthető e büntetés, amelyeken a munkavállalónak egyébként nem kellene munkát végeznie. A Btk. 1997. évi módosítása – feltehetőleg tévesen – kiiktatta a Bv. tvr. 61. § (3) bekezdését, amely arról rendelkezett, hogy az elítélt a közérdekű munkát az évi rendes szabadságának ideje alatt, folyamatosan is végezheti.

A Btk. 49. § (4) bekezdése a közérdekű munka tartamának generális minimumát (egy nap) és a maximumát (ötven nap) határozza meg. A korábbi szabályozás maximumként a túlzottan magas száz napi tartamot jelölte meg és a Btk. 1997. évi módosítása csökkentette e főbüntetés leghosszabb tartamát a felére. A külföldi szabályozásoktól eltérően a közérdekű munkára vonatkozó legújabb hazai törvényi rendelkezés e főbüntetés tartamát változatlanul napokban és nem órákban szabja meg.

Az előző szabályozástól eltérően az 1997. évi Btk.-módosítás az egy napi közérdekű munkát hat óra időtartamban rögzíti. A fentiekből következően a közérdekű munka tartamának alsó határa egy nap, azaz hat óra, felső határa pedig ötven nap, azaz háromszáz óra.

A korábbi Btk. rendelkezés nem rögzítette azt, hogy az egy napi közérdekű munkának hány óra munkavégzés felel meg, erről a Bv. tvr. 61. § (2) bekezdésében található olyan előírás, amely szerint a közérdekű munka végrehajtása során a napi munkaidő legalább négy óra, legfeljebb nyolc óra. Ezt az igazságtalannak tekinthető szabályt, hisz az azonos tartamú büntetés egyes esetekben kétszer annyi munkavégzéssel teljesíthető – a Btk. 1997. évi módosításával összefüggésben – meglepő módon – nem helyezték hatályon kívül, így jelenleg az az igen furcsa és ellentmondásos helyzet állapítható meg, hogy az egy napi munkaidő óraszámára vonatkozóan egyidejűleg két, ugyanakkor egymástól eltérő rendelkezés van hatályban. A gyakorlatban – a *lex posteriori derogat lex priori*, a büntetőjogban nem egyértelmű elvére is figyelemmel – feltehetőleg a 6 órás szabály kerül a jövőben alkalmazásra.

A bírói gyakorlat szerint a közérdekű munka kiszabásának, többek között, a közlekedési bűncselekmények elkövetőivel szemben is helye van, különösen azokban az esetekben, amelyeknél ez a büntetési nem alternatív büntetésként szerepel. A közérdekű munka alkalmazásának nem a rendszeres munkára szoktatás a fő célja, ezért ennek a büntetésnek a kiszabása indokolt lehet a munkaviszonyban álló elkövetők esetében is. Az átváltoztatás arányossága azonban problematikusnak tekinthető, hiszen ha valaki a törvényben rögzített napi hat órás munkakötelezettségének nem tesz eleget, akkor ennek helyébe 24 óra tartamú szabadságvesztés lép.

Komoly problémát jelent az is, hogy kirívó módon nehézkes és kevésbé hatékony a közérdekű munka végrehajtása. (Lásd erről Kerezsi–Dér: MJ. 1998/5. 272.).

4.4. *A pénzbüntetés szabályozása a tervezett új Btk. módosítással változna mind a napi tétel száma, mind az egy napi tétel összege tekintetében. Az utóbbi módosítás támogatható, míg a napi tétel számának 360-ról 540-re emelése indokolatlanul eltúlzott.*

Egyrészt a külföldi országok Btk. szabályozásai is általában maximumként 360 napi tételt írnak elő, másrészt a jelenlegi hazai gyakorlatban zömében 100 és 250 napi tétel között szabják ki a büntetést. A 250 fölötti napi tételszám alkalmazása viszont viszonylag ritka. Ilyen helyzetben indokolatlannak és fölöslegesnek találok a napi tételszám fölemelését, hisz a jelenlegi törvényi kereteket sem használja ki a jogalkalmazó.

Szintén új mozzanat, hogy tekintettel kellene lenni a cselekménnyel elért vagy elérni kívánt anyagi előnyre is. A problémát feltehetően majd a jogalkalmazónak kell megoldania, és ki kell kerülnie a kétszeres értékelés tilalmát, ahol ugyanis a célzott anyagi előny eleve tényállási elem.

A pénzbüntetés alkalmazási gyakoriságával kapcsolatban azt is komolyan kell venni, hogy a kiszabott pénzbüntetések nem elhanyagolható arányát az elítéltek nem fizették, illetve nem fizetik meg, és az átváltoztatás következtében szabadságvesztést töltő elítéltek száma növekszik.

Ez a körülmény 1993-ban a pénzbüntetések 1/6-át érintette, majd az 1995. évi LXI. törvény, az ún. gyorsító csomag mellékhatásai nyomán még inkább nőtt ez az arány. A büntető eljárás gyorsításának szándéka, a tárgyalás mellőzésével alkalmazott pénzbüntetés kiszabásának ösztönzése azt eredményezte ugyanis, hogy az elmúlt évben több olyan megye is volt, ahol a kiszabott pénzbüntetések felét, vagy közel felét át kellett változtatni szabadságvesztésre.

Ugyancsak megjegyzendő, hogy a kiszabott pénzbüntetések – állítólag – a bírósági költségvetésbe folynak be, s ott is használnak fel. Vagyis a bírósági szankcióalkalmazást nem csupán a büntetőjog szabályai, elvei, de pénzügyi szempontok is – nem megengedhető módon – befolyásolják, pontosabban befolyásolhatják.

5. A főbüntetéseken kívüli egyéb kiemelt szankciók

A *mellékbüntetések* eddigi Btk-szabályozása viszonylag stabilnak volt mondható, talán a vagyonek Kobzás kivételével. A mellékbüntetések körében a Btk. legújabb tervezett módosítása érinti a vagyonek Kobzás, a kiutasítás és a pénzmellékbüntetés jogintézményeit.

A *vagyonek Kobzás* lényegében új szabályozást kap és a változás iránya, hogy a bűncselekmény elkövetéséből eredő, vagy ennek helyébe lépő, illetve az átruházott illegális vagyona kötelező jelleggel kell akár a végrehajtandó, akár a felfüggesztett szabadságvesztés kiszabása mellett ezt a mellékbüntetést elrendelni. A tervezett ezirányú rendelkezések feltehetően azt célozzák, hogy a bűnelkövetés, az ebből származó vagyonszerzés nem éri meg. Ez a feltételezés lényegében a kriminálökonomiai teórián nyugszik, azaz a bűnösen cselekvő embert is költség-haszon mérlegelés vezeti. Az új törvényi elképzelés a nyugat-európai törvényhozási tendenciába beleillik, pl. a németeknél a vagyoni büntetés, az osztrákoknál a gazdagodás lefölközése tekinthető hasonló jogintézménynek. Azonban azt is meg kell jegyezni, hogy a németeknél Kaiser professzor szerint a vagyoni büntetés „messze az elvárások alatt” kerül alkalmazásra, az osztrákoknál pedig Burgstaller professzor közlése értelmében a gazdagodás lefölközése „az általános megítélés alapján nem vált be”.

A vagyonek Kobzás új szabályozása előrelépésnek tekinthető a hatályoshoz képest annyiban, hogy a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyoni és a mellékbüntetés alkalmazása között szoros összefüggést feltételez, vagyis elvileg az új szabályok szerint nem lehetne a legálisan szerzett vagyona ezt a jogkövetkezményt kiszabni. Változatla-

nul megmarad viszont ezen büntetés relatíve határozatlan jellege, azaz nincs alsó és felső határ megjelölés, még a pénzösszegben kifejezett változatnál sem, vagyis önmagában az illegális vagyon nagysága a „behatároló” tényező. További problémát vehet fel a bizonyítás kérdésköre.

Az augusztusi törvényjavaslattal ellentétben az októberi Btk. módosítási tervezet már nem rendelkezik a jogi személyekkel szembeni vagyonekbobzás alkalmazhatóságáról, feltehetően az elméleti problémák megoldatlansága miatt is.

Ezen túlmenően a mellékbüntetések körében a kiutasítás új szabályozást kapott, az eddig nem létező tartamra vonatkozóan is, továbbá jelentősen emelkedne a pénzmellékbüntetés alsó és felső összeghatára.

Az *intézkedések* közül a változtatás a próbára bocsátás alkalmazási feltételeit a szándékos bűncselekményt elkövetőknél szigorítaná, továbbá új rendelkezések vonatkoznak az elkobzásra. Sajnálatos módon az újragondolásra, illetve továbbfejlesztésre szoruló pártfogó felügyelet jogintézményével az új törvényjavaslat nem foglalkozik.

6. A büntetőjogi szankciórendszer továbbfejlesztésének egyes lehetséges új változatairól

A jelenlegi egyoldalúan represszív büntetőpolitikai iránynak megfelelően nagyon nehéz olyan, nem a szigorítás irányába mutató új, továbbfejlesztést szolgáló megoldásokat bemutatni és javasolni, aminek reális esélye lenne a közeljövőbeni bevezetésre. Ehelyütt egy-két olyan külföldön alkalmazott, viszonylag új jogintézményről tesztek említést, amelyeknek nem a hazai kopírozását, hanem csupán a megvizsgálását és átgon-dolását javaslom.

6.1. Több országban alkalmazzák már a börtönök zsúfoltságának oldására az *elektromikusan ellenőrzött házi őrizetet* (EEHÖ). Ezen új jogintézmény kiindulópontja az USA, ahol már 1983-ban Floridában bevezették, főként a közlekedési deliktumok elkövetői részére. Az 1990-es években az USA-ban már kb. 12.000 ember áll ilyen kontroll alatt úgy, hogy az ellenőrzés költségének nagy részét az érintetteknek kell állnia (30–50 dollár havonta). Angliában az EEHÖ-t szintén a zsúfoltság oldására az előzetesen letartóztatottak számára 1989-ben vezették be, ahol inkább negatív eredmény született, mégis az 1991. évi Criminal Justice Act rendelkezik erről a jogintézményről. A svédek-nél és a hollandoknál az 1990-es évek közepén ún. kísérleti modellprojektek keretében alkalmazzák. Európában tehát azon országokban, ahol gyakran és viszonylag nagy arányban rendelnek el rövid tartamú szabadságvesztéseket.

Az EEHÖ megítélését illetően a támogató és az ellenző érvek egész sorával találkozhatunk, de többségben a kritikai argumentáció fordul elő. Ezek között megemlítik, hogy az EEHÖ valójában nem redukálja a börtönnépességet és nem takarít meg költségeket, továbbá lényegében ellentmond az európai kontinentális országok alkotmányos emberképezésének és az ember a technikai felügyeleti apparátus pusztá tárgyává válik.

Az EEHÖ alkalmazásának nyilvánvalóan vannak nélkülözhetetlen feltételei, mint pl. technikai adottságok, lakás, telefonkapcsolat, a közös háztartásban élők egyetértése... Továbbá az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy csak azon elkövetők esetében bizonyult eredményesnek az új jogintézmény, akik pszichésen és szociálisan stabilak és az elkövetett bűncselekményeik miatt egyébként csak rövid tartamú szabadságvesztésre ítélnék. Ezen új jogintézmény előnye viszont, hogy az alkalmazása lehetséges akár önálló szankcióként, akár a próbaidős jogkövetkezmények ellenőrzésére, akár speciális

végrehajtási formaként, akár az előzetes letartóztatás, akár az átváltoztatott szabadságvesztés helyettesítésére.

Hazánkban ismeretesen az új – de még hatályba nem lépett – büntető eljárási törvény lehetőséget biztosít a terhelt házi őrizetének elrendelésére a lakhelyelhagyási tilalom keretében, amit a rendőrség ellenőriz. Tehát hazánkban a jövőben az előzetes letartóztatás helyettesítésére alkalmazható és nem elektronikusan, hanem a rendőrség által ellenőrzött formában.

6.2. *A büntetés végrehajtásának részbeni felfüggesztése*

Több európai országgal (pl. Hollandia, Dánia, Belgium, Franciaország, Ausztria) ellentétben a magyar büntetőjog nem ismeri a részbeni felfüggesztés intézményét, vagyis azt, amikor a kiszabott büntetés, elsősorban szabadságvesztés, egy részét kell letölteni, míg a másik részt próbaidőre felfüggesztik. A külföldi megoldások közül kiemelendőnek tartom az osztrák Btk. szabályozását, amelynek a 43. a. §-a a következő szankciólehetőségeket tartalmazza:

a) *A pénzbüntetés részbeni felfüggesztése* esetén a törvény nem írja elő a feltételes vagy a feltétlen rész minimális alsó vagy felső mértékét. Általában az ajánlott, hogy a büntetés azonos vagy legalábbis nem túlzott különböző részekre osztdjjon.

b) *A pénz- és szabadságvesztés-büntetések kombinációjánál* a több mint 6 hónapi és a két évet meg nem haladó végrehajtandó szabadságvesztésnél a büntetés egy részének pénzbüntetésre átváltoztatása lehetséges, ha egyúttal a maradék szabadságvesztés-büntetés feltételesen felfüggeszthető.

c) *A szabadságvesztés-büntetés részbeni felfüggesztésének* a lehetősége adott, ha az egész büntetés több mint hat hónapi és nem több két évnél. *A feltétlen*, azaz a végrehajtandó résznek nem szabad egy hónap alattinak lenni és nem lehet több mint az egész büntetés egyharmada.

d) *A szabadságvesztés részbeni felfüggesztése* lehetséges akkor is, ha két évet meghaladó, de a 3 évnél rövidebb a szabadságvesztés-büntetés mértéke. A végrehajtandó rész ugyancsak nem lehet kevesebb egy hónapnál és nem lehet több mint a büntetés egyharmada.

A legsúlyosabb bűncselekményeknél (életfogytiglanival, vagy a legalább tíz évi szabadságvesztés-büntetés fenyegetésnél) a 43. a. § alkalmazása kizárt. Értelme ennek az 1987-ben bevezetett jogintézménynek az, hogy a felfüggesztés kapjon további alkalmazhatósági kört.

Ezzel összefüggésben megjegyezhető, hogy emlékezetem szerint 1997-ben már napirenden volt hazánkban is a részbeni felfüggesztés kérdésköre Btk. módosítási javaslat formájában két lehetséges változatban is, de arról nincs információm, hogy hivatalosan milyen okok miatt alapján vetették el ezt a tervezetet.

6.3. *A diverziós, illetve a jóvátételi megoldások* körében a fiatalok büntetőjogában viszonylag új jogintézmény az 1995. évi XLI. törvénnyel bevezetett vádemelés elhalasztása (Be. 303/A. §), és a bevalásáról érthetően eddig kevés publikáció számolt be. Az egyik ilyen friss beszámoló a Pest megyei vizsgálati eredményekről tájékoztat, amelynek végkövetkeztetése, hogy az ezzel kapcsolatos tapasztalatok kedvezőek és a fiatalok, s a törvényes képviselők is kedvezően fogadták. Az érvényes új Be. is megtartotta ezt a jogintézményt a 459.§-ban, bár az nem egészen érthető, hogy az érintett fiatalokúval szemben magatartási szabályként miért ne lehetne előírni a köz javára teljesített jóvátételt. Szintén az új Be. a felnőttek körében is bevezeti a vádemelés elha-

lasztását, különböző kötelezettségek előírását is – helyesen – lehetővé téve (222–228. §).

A korábban említett házi őrizetnek vagy a vádemelés elhalasztásának eljárási törvényben történő szabályozása azt is jelzi, hogy egyes újonnan bevezetett eljárási jogintézmények érintik, befolyásolják a büntetőjogi szankciórendszert is (pl. a vádemelés elhalasztásával a fiatalokú pártfogó felügyelet alá kerül).

Előrelépés történhetne viszont a sértettek (áldozatok) érdekeit szolgáló további – jóvátételt, kártalanítást jelentő – büntetőjogi és eljárásjogi, illetve külön törvénybe foglalt megoldások hazai meghonosítására. Így – egyebek mellett – mindenképpen indokolt és szükséges lenne a szándékos erőszakos bűncselekmények áldozatainak állami kártalanítását biztosítani, amelyet már 1993-ban megjelent tanulmányomban is javasoltam.

Irodalom

- A Magyar Köztársaság Kormánya: T/ 250. számú törvényjavaslat a büntető jogszabályok módosításáról. Bp. 1998. október.
- Birklbauer, A.*: Die teilbedingte Strafnachsicht. Entstehung, Intention und erste Analyse der Praxis. In: Strafrechtliche Probleme der Gegenwart: Ottenstein, 1997. 47–94.
- Bock, W.–Mährlein, Dh.*: Die lebenslange Freiheitsstrafe in verfassungsrechtlicher Sicht. Zeitschrift für Rechtspolitik. 1997. Heft 9. 376–381.
- Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (96) 8. számú Ajánlás az átalakulóban lévő Európában a büntetőpolitikáról. In: Bírák Lapja VIII. évf. 1998. évi 1. sz. 24–30.
- Foregger, E.*: Strafgesetzbuch. StGB. 13. Aufl. Wien, 1997 (Manz Taschenausgaben).
- Herke Csongór*: Gondolatok a házi őrizet magyarországi bevezetése előtt. Magyar Jog 1998. 8. sz. 469–472.
- Igazságügy-miniszter 34.384/1998. IM. sz. Előterjesztés a Kormány részére a büntető jogszabályok módosításáról. Bp. 1998. augusztus.
- Igazságügyi Minisztérium Kutatásszervező és Elemző Főosztály (Vavró István): Jogerősen elítélt felnőttek (1991–1997). Bp. 1998. (60.018/1998. IM).
- Italianisches Strafgesetzbuch – Codice penale italiano. Zweisprachige Ausgabe. Athesia, Bozen, 1995.
- Jescheck, H.–H.-Weigend, Th.*: Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil 5. Aufl. Berlin, 1996.
- Kaiser, G.*: Kriminologie. Eine Einführung in die Grundlagen. 10. Aufl. Heidelberg, 1997.
- Kerezi Klára*: Az alternatív büntetések és végrehajtásuk. In: Gönczöl–Korinek–Lévai: Kriminológiai ismeretek–Bűnözés–Bűnözéskontroll. Corvina Bp. 1996. 371–389.
- Kerezi Klára–Dér Mária*: Mennyibe is kerül a büntető igazságszolgáltatás, avagy az alternatív szankciók költségei (Zárótanulmány). In: Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok XXXV. Bp. 1998. 47–119.
- Lőrincz József–Nagy Ferenc*: Börtönügy Magyarországon. (Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság). Bp. 1997.
- Mavi Viktor*: Az Európa Tanács és az emberi jogok. Bp. 1993.
- Nagy Ferenc*: Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésről (Európai áttekintés alapján) In: Cséka Ervin Emlékkönyv. Acta Jur et Pol. Szeged, 1992. 377–399.

- Nagy Ferenc*: Jóvátétel, mint a konfliktusfeloldó büntető igazságszolgáltatás egyik formája. *Jogtudományi Közlöny* 1993/3. 89–100.
- Nagy Ferenc*: A bűncselekmény áldozatainak állami kártalanításáról. *Magyar Jog* 1993/4. 200–205.
- Nagy Ferenc*: A feltételes szabadságra bocsátásról. *Belügyi Szemle*. 1995. 1. sz. 21–26.
- Nagy Ferenc*: Új fejlődési irányok, avagy a tradicionális jogállami büntetőjog eróziója. *Magyar Jog*. 1997. 6. sz. 333–337.
- Nagy Ferenc–Tokaji Géza*: A magyar büntetőjog általános része. *Korona Kiadó Bp.* 1998.
- National Criminal Justice Commission: Angst, Politik und die Gefängnisindustrie. In: Ortner–Pilgram–Steinert (Hrsg.): *New Yorker „Zero-Tolerance“-Politik*. Nomos. Baden-Baden 1998. 41–66. (Jahrbuch '98 Für Rechts- und Kriminalsoziologie)
- Orell Ferenc János*: A fiatakorúak büntetőjogi változásának gyakorlatából. *Család, gyermek, ifjúság* 1998/3. 8–11.
- Ostendorf, H.*: Die „elektronische Fessel“-Wunderwaffe im „Kampf“ gegen die Kriminalität? *Zeitschrift für Rechtspolitik* 1997. Heft 12. 473–476.
- Weitekamp, E.G.M.*: And The Band Played On oder Wahnsinn und kein Ende: Amerikanische Starrechtspolitik. In: Ortner–Pilgram–Steinert (Hrsg.): *New Yorker „Zero-Tolerance“-Politik*. Nomos. Baden-Baden 1998. 67–84. (Jahrbuch '98 Für Rechts- und Kriminalsoziologie)

FERENC NAGY

ÜBER EINIGE PRINZIPIELLEN UND PRAKTISCHEN FRAGEN
DER WEITERENTWICKLUNG DES STRAFRECHTLICHEN
SANKTIONSSYSTEMS

(Zusammenfassung)

Die Gliederung des Aufsatzes ist die folgende:

1. Die internationalen kriminalpolitischen Tendenzen im Zusammenhang mit dem strafrechtlichen Sanktionssystem
2. Die allgemeinen charakteristischen Züge der ungarischen Strafgesetzgebung
3. Über die gerichtliche Strafzumessungspraxis in Ungarn
4. Über die Hauptstrafen des ungarischen Strafrechts
 - 4.1. Die lebenslange Freiheitsstrafe
 - 4.2. Die zeitige Freiheitsstrafe
 - 4.3. Die gemeinnützige Arbeit
 - 4.4. Die Geldstrafe
5. Andere Sanktionen
6. Einige möglichen neuen Variationen der Weiterentwicklung der strafrechtlichen Sanktionen
 - 6.1. Der elektronisch überwachte Hausarrest
 - 6.2. Teilbedingte Strafe
 - 6.3. Diversion und Genugtuung

Der Verfasser befaßt sich mit den neuesten Regelungen der StGB-Entwürfen von August bzw. Oktober 1998 und kritisiert die durch diese Entwürfe vertretenden einseitigen repressiven strafrechtlichen bzw. kriminalpolitischen Lösungen.